

При цьому на українців припало майже 3% від усіх легальних заробітчанських грошових переказів у світі, загальна сума яких, за даними того ж Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку, становить понад 300 млрд. дол.

Лише за офіційними даними НБУ обсяг міграційного капіталу, що надійшов в Україну через банківську систему, сягнув у 2006 році 3 млрд. дол. Ще близько 4 млрд. дол. Надійшло через спеціалізовані системи грошових переказів – тобто самі лише українські офіційні дані показують надходження обсягом понад 7 млрд. дол. При цьому, як уже було сказано, ні для кого не секрет, що на офіційні канали припадає лише незначна частина реально переведених коштів. Це змушені визнавати навіть українські чиновники, які оцінюють річний загальний обсяг переказаних українськими гастарбайтерами коштів приблизно у 21 млрд. дол. Зокрема це четверта частина ВВП України, і значно більше сукупних обсягів іноземного капіталу, інвестованого в країну.

Таким чином, протягом одного року трудові емігранти вкладають в українську економіку більше коштів, ніж їх вклали у неї за всі роки незалежності всі іноземні інвестори та ТНК, включаючи таких гігантів, як «Кока-кола», «Проктер енд Гембл», «Філіп Морріс» та «Міттал Стіл», разом узяті. Тобто якщо з формальних підстав ще можливо сумніватися у коректності включення заробітчанських коштів до категорії іноземних інвестицій, то фактично немає жодного сумніву у їх величезному впливі на економіку України, у тому числі і на її інвестиційний ринок. Усвідомлення того, що грошові перекази мігрантів стають додатковим досить потужним і стабільним джерелом фінансування розвитку, призводить до необхідності налагодження належного обліку й контролю фінансових потоків, які утворюються переказами мігрантів.

НОВІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ДЕМОГРАФІЧНИМ РОЗВИТКОМ КРАЇНИ

Яворська В.В.

доктор географічних наук, доцент

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

yavorskij@te.net.ua

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століть в Україні склалася ситуація, що потребувала нового розуміння сучасних проблем народонаселення. Коротко представимо її головні складові. У 2001р. Указом Президента в Україні проголошена *державна регіональна політика*, яка є управлінською нормою для більшості розвинених країн. У контексті державної регіональної політики Україна потребує офіційної законодавчо затвердженої *регіоналізації*. Це пряма вимога Європейського Союзу до країн, що хочуть бути членами ЄС. На даний час державна регіональна політика в Україні розробляється на основі сучасного адміністративно-територіального поділу – на рівні областей і АР Крим. Разом з тим за європейськими нормами такий підхід неправильний: обласні регіони для ведення регіональної політики занадто малі; потрібні більш крупні регіони, які у ЄС називають *базовими регіонами* (NUTS-II). Зауважимо, що в Україні традиційно вивчають її поділ на великі історико-географічні регіони, такі як Слобожанщина, Донбас, Причорномор'я, Поділля, Полісся, Карпатський край та ін. Але визначення як офіційні регіони вони ще не набули. Здається, що це справа близького майбутнього.

Досвід країн Центрально-Східної Європи засвідчує взаємопов'язаність регіоналізації країн з їх *адміністративно-територіальною реформою*. На офіційному рівні проблема нового адміністративно-територіального устрою (АТУ) України була поставлена у 2000 р., коли була створена державна комісія з питань АТУ країни. Одне з завдань нового АТУ – узгодити схему регіоналізації України з її адміністративно-територіальним поділом.

Важливим чинником нових підходів до проблем народонаселення стала потужна *демографічна криза* в Україні, яка започаткувала загальну депопуляцію населення, починаючи з 1991 року. Необхідно підкреслити, з врахуванням демографічного лагу, який дорівнює віку входження населення у фертильний (дітородний) вік, що витoki депопуляції були закладені у покоління 1960-х років, і саме там слід шукати вихідні чинники глибокої демографічної кризи. Подолання демографічної кризи гостро потребує розроблення якісно нової *державної демографічної політики*, в якій стабільний демографічний розвиток повинен стати головним показником соціально-економічного розвитку країни. Важливою складовою державної

регіональної політики повинна стати *регіональна демографічна політика*. Є необхідність у розробленні та реалізації концепцій і програм демографічного розвитку регіонів та управління такими процесами.

На даний час демографічна політика безпосередньо прив'язана до АТУ країни. Традиційні *територіальні системи розселення* (ТРС) – обласні (регіональні), міжрайонні та районні, мають певні механізми регулювання демографічного розвитку, які вочевидь залишаються слабкими і неперспективними. У контексті регіоналізації країни та нового АТУ необхідно перейти до нових – по справжньому *регіональних систем розселення*, узгоджених з історико-географічним поділом України. Відповідно до нового АТУ зміниться і вся таксономія систем розселення.

І ще одне істотне зауваження. Наступна регіоналізація країни потребує відповідної розробки та обґрунтування. І одним з критеріїв такої регіоналізації повинні стати саме регіональні системи розселення на протипагу сучасним ТРС, прив'язаних до чинного АТУ. В таких умовах з'являється доволі складна методологічна проблема: як перейти від сучасних територіальних систем розселення за діючим адміністративно-територіальним поділом країни до регіональної систематики розселення, узгодженої з укрупненими історико-географічними регіонами країни?

Сучасний облік населення та різноманітні соціально-економічні характеристики прив'язані до чинного АТУ. Регіоналізація країни на історико-географічних засадах – справа майбутнього. Потрібен напрям досліджень особливостей демографічного розвитку сучасних ТРС та її послідовної генералізації у регіональні системи розселення, які стануть основою для розроблення та реалізації регіональної демографічної політики. Зазначене коло питань, пов'язане з регіоналізацією країни, безпосередньо зачіпає проблеми систематики розселення населення на нових засадах і належить до предметної області нового напрямку суспільно-географічних досліджень – *геодемографії*. Розроблення регіональної демографічної політики – головний напрям подолання сучасної демографічної кризи. У сучасній системі наук про народонаселення практично не позначені напрями та дисципліни, які б займалися саме цим питанням як складової державної регіональної політики. Геодемографія – новий напрям суспільно-географічних досліджень, своєю предметною областю орієнтований на цю проблему. Новою проблемою виступає перехід від традиційної систематики розселення населення у вигляді ТРС, що встановлюються за чинним адміністративно-територіальним поділом, до регіональної класифікації розселення населення за історико-географічними країнами.

Ще одна цільова настанова геодемографії як нового напрямку досліджень полягає в істотному посиленні динамічних аспектів *демографічного розвитку* території. Географія населення традиційно акцентувала територіальні закономірності *розселення населення*. Динаміку цього процесу представляли, звичайно, як послідовну зміну так званих *демографічних ситуацій*. Демографічна ситуація – це статична характеристика населення на певний час. Порівняння різночасових ситуацій дає змогу визначити певні тенденції демографічного розвитку, і саме такий підхід представляє *динаміку населення* в наш час.

Не зважаючи на численні розробки у методології демографічних досліджень, зокрема *демографічних процесів*, залишаються не вирішеними багато питань теоретичного і практичного характеру. Сучасна депопуляція населення України, негативні тенденції демографічного розвитку, що охопили більшість її регіонів, гостро потребують розробки нових теоретичних і науково-методичних підходів до вивчення особливостей демографічних процесів в країні в цілому і окремих її регіонах. На нашу думку, чи не найслабкішою ланкою географії населення залишаються динамічні й часові аспекти. Демографи традиційно користуються поняттям *руху населення*, його кількісними і якісними змінами. Звичайним став аналіз *демографічної обстановки чи ситуації* в певному регіоні – *геодемографічної ситуації*. Методом порівняння основних демографічних характеристик на різний час або ж співставлення різночасових геодемографічних ситуацій встановлюють певні зміни й тенденції розвитку населення. Географи впритул підійшли до введення принципово нового поняття – *геодемографічний процес*, та його практичного використання.

Прийшов час замість порівняння різночасових ситуацій представити розвиток населення певної території у формі геодемографічного процесу – об'єктивного, цілісного, безперервного, незворотного, однонаправленого. Замість окремих кадрів (фотографій) руху населення ми аналізуємо демографічний розвиток як процес, що має передумови і чинники, свої кількісні і якісні параметри, свою математико-статистичну формалізацію, свої закономірності і тенденції розвитку. Зауважимо, що і демографи, і географи вже користуються поняттями «демографічний

розвиток», «демографічний процес», але ці поняття не мають необхідної концептуально-термінологічної розробки і вживаються у їх загальному, недостатньо конкретизованому розумінні.

Геодемографія у своїй предметній області визначає демографічний розвиток як геодемографічний процес регіонального рівня, що має свої регіональні передумови і чинники, кількісні і якісні характеристики, свої тенденції та закономірності. Підкреслимо, що саме *концепція геодемографічних процесів* створює теоретико-методичне підґрунтя щодо прогнозування демографічного розвитку регіонів та формування регіональної геодемографічної політики.